

José Sánchez Real

ELS DILUVIS A L'EDAT MODERNA

Dins el número 18 d'aquesta revista (desembre de 1995) vaig reunir en un article, titulat "Els diluvis" –que és com s'anomenaven a l'edat mitjana les grans pluges que ocasionaven inundacions i danys considerables–, les dades més antigues que es conserven als nostres arxius. L'espai disponible va obligar a fixar una data límit i em vaig aturar el 1500. Llavors vaig oferir continuar fins al moment en què, a finals del segle XVIII, els diaris s'encarregaren de registrar aquests esdeveniments.

Segle XVI

Quan es produïa un gran temporal de pluges, el riu Francolí es desbordava i buscava sortida al mar amb tanta força que s'emportava les terres properes a la riba, trencava les sèquies que conduïen l'aigua als molins –que quedaven fora de servei–, destrossava els camins, esfondrava els ponts i, en taponar-se la desembocadura pels arrossegaments, es reomplia el port i en reduïa la capacitat i calat, i el deixava inutilitzat, i en algunes ocasions obria un nou llit que, quan es normalitzava la situació, quedava abandonat per antinatural. Els danys eren considerables.

Del segle XVI no he sabut trobar referències concretes a diluvis, però sí a les mesures preses a fi d'evitar els danys de les riuades. A les que vaig publicar dins "El riu i el pont del Francolí" (*Butlletí Arqueològic V*, 10-11, 1988-1989, pp. 144-162), puc afegir-ne d'altres, relacionades amb la seva canalització. Així, en les actes municipals de 1505 es va disposar, el 15 d'abril, que:

(...) la obra necessaria fahedora en lo riu de Ffrancolí per provehir el gran dany que fins assí ha fet e se espera a fer [...] per los vehins y affrontants en lo dit riu sien fetes a lurs

despeses bones estacades y plantades de arbres, e la restant obra necessaria sie feta per dehenes dels poblats en la ciutat remeten lo exequitio de aquest negosi als ssenyors de consols, empero que primer ne hagen alguna vista e comunicasio ab alguns ortolans.

Segle XVII

El mes d'octubre de 1600 descarregà sobre la zona tarragonina un fort temporal de pluges que va anotar J. Blanch en el seu *Arxiepiscopologia* (Tarragona, 1951, vol. II, pp. 160-161):

En lo mes de octubre de l'any 1600 vingué lo riu Francolí tant gros, per lo molt havie plogut, que anegà tots los horts y se juntà ab riu Clar, rompé la resclosa del Rec Major sens dexas senyal ahont era. Feu grandissim mal en los horts, trencà en moltes parts los antoxans del Rec Major, portà a mar arbres enters, tramuges de molins, rodes de corders, i molts cossos de hòmens morts. En la ciutat las plujas feren caure moltes casas y també per lo terme: los camins a causa de les torrentades estaven desfets: costà molt a la ciutat y als naturals de adobar-ho com estave antes.

Josep M. Recasens, en l'article "Las reparaciones del pont del Francolí" (*Butlletí Arqueològic V*, 13, 1991, pp. 225-240), confirma la data donada per Blanch, per tant, la de 1599, donada per E. Morera (*Tarragona Cristiana*, Tarragona, 1955, vol. IV, p. 191), ha de considerar-se un error.

Una altra gran riuada es va produir el 1617, i va queda registrada en el llibre d'actes del municipi amb data de 6 de novembre:

Acerca del dany que ha fet la vinguda del riu de Francolí enportanse les rescloses y els rompiments se son fets en lo Rech Major, los quals danys tenien necessitat de repararse y adobarse

de prompte perque puguem los molins moldra y servir els poblats de dita ciutat per so si tindran per ben fet lo que han gastat ya los srs. consols per reparar dites coses y danys.

Determenaren que tot allo que fins vuy han gastats dits srs. consols per reparo dels dits danys ha donat la vinguda del riu de Francolí ho tenen per ben gastat y tot lo demes que gastaran per dit efecte cometenet-lo als srs. consols y tambe ques mire la paret que feren los pares de Belem en lo hort que tenen a la Pedrera la qual la ha enderrocada lo riu y si es perjudici de la Pedrera que's pugue tornar a fer remetent-lo als srs. consols.

D'altra banda, la notícia d'una gran inundació, el 1678, que dona M. Peña Diaz a "Aproximación a la climatología en la Catalunya del siglo XVII" (*Actas del I Congreso de Historia Moderna de Catalunya I*, 1984, pp. 255-266), no sembla que arribés a les comarques tarragonines, ja que no n'he trobat referència en els documents que he consultat.

Segle XVIII

J. M. T. Grau i R. Puig en l'article "La Riba al segle XVIII. Una economia pujant entorn del paper" (*Miscel·lània Ribetana* 2. El Brugent, 1989, pp. 21-56) donen una relació de les pluges torrencials del segle, preses d'Albentosa Sánchez: "La importancia del conocimiento de las fluctuaciones climáticas en los estudios históricos. Aproximación al clima de Tarragona durante el siglo XVIII" (*Universitas Tarraconensis* [Geografía e Historia] IV, Tarragona, 1981-1982, p. 90).

A fi de conèixer amb detall els danys patits en cada un dels casos anotats, he anat a les fonts originals i m'he trobat que l'estudi climàtic s'ha de replantejar de nou. Albentosa ja va anunciar en el seu treball la precaució que s'ha de tenir en l'ús de les referències documentals quan es volen concretar en uns nombres i unes dades.

Resulta que, insensiblement, es barregen: les dates en què es demanen rogatives per acabar amb els endarreriments de pluja en els cicles anuals, amb les pluges posteriors a les pregàries; les pluges continuades al llarg d'unes setmanes amb grans riuades, desenvolupades amb un curt espai de temps, i els desperfectes en un canal d'alimentació d'un molí que es repara en un parell de dies, amb la destrucció d'un pont o l'ensorrament d'un gran edifici o amb la pèrdua total de béns i vides arrossegades per les aigües desbordades.

Aquí no pot fer-se una altra cosa que cridar l'atenció sobre els números donats per Albentosa i copiats per Grau i Puig, i aconsellar-ne la revisió a qualsevol que pensi utilitzar-los.

Valor de les dades documentals

A fi d'il·lustrar el que he afirmat fins ara, en donaré a continuació unes mostres.

Albentosa dona la data de l'11 de setembre de 1700 a una tempesta que va causar danys, que Grau i Puig copien en una llista de pluges torrencials. En l'acta municipal d'aquest dia es fa una referència a un fet que va passar vuit dies abans, el 3 de setembre, i els danys que se citen no es deuen a inundacions, sinó que durant la tempesta va caure un llamp sobre la torre Grossa, que s'utilitzava com a polvorí, la qual cosa provocà la seva voladura i la corresponent destrucció de les edificacions que estaven al seu entorn (vegeu la sèrie d'articles sobre la torre Grossa publicats l'agost de 1950 en el *Diario Español* de Tarragona, i reproduïts a *Obra Menor I*, Tarragona, 1990, pp. 123-142) i que s'havien de reparar. És un

seriós error metodològic en la investigació confondre el què amb el quan.

A la relació de Grau i Puig s'inclou el 9 de maig de 1702 com a data de pluja torrencial, el mateix que fa Albentosa en les taules 3 i 4, i en canvi en la taula 1 aquesta data es refereix a una petició de rogatives per combatre la sequera, que és la correcta.

El 1766 els citats autors donen la data de l'1 de desembre com a dia en què va haver-hi una pluja torrencial, tempestuosa, tot i així els documents d'aquesta data registren que els pagesos demanaven que es fessin rogatives perquè portaven una temporada de pluges molt llarga (ni torrencials ni tempestuoses) i la terra s'havia amarat de tal manera que els camins estaven intransitables (no destruïts) i els camps no admetien més aigua, de forma que no es podia llaurar ni sembrar.

Les actes municipals datades el 15 de març de 1792 fan referència a la reparació d'uns danys ocasionats pel riu Francolí, i

© Àngel Rifà

Albentosa, Grau i Puig els refereixen a una pluja torrencial que es produeix en aquella data. La lectura del text mostra que és una reclamació relacionada amb una inundació que s'havia produït feia dotze anys (1780). Independentment d'això, si el 15 de març s'hagués produït una pluja torrencial (Albentosa, taula 4) no es comprèn que una setmana després, el dia 22 de març, es demanin rogatives per la sequera que es pateix (Albentosa, taula 1).

I per acabar el segle, l'any 1799, Albentosa anota el 16 i el 20 de desembre com a dies de pluja de caràcter tempestuós, i ho copien Grau i Puig. Les dues dades corresponen a un sol fet, que és la petició al capítol, per l'Ajuntament, que es facin rogatives a fi que el temps se sereni, ja que la llarga temporada de pluges impedia el treball en els camps i horts.

Si a aquests exemples (n'hi ha d'altres), se suma que hi ha moltes errades en els nombrosos que fan referència als folis dels volums i que es prenen bona part de les dates com a dies de forta pluja quan es refereixen a altres fets, fa pensar que la recollida de dades es va fer a la lleugera, utilitzant només les referències dels índexs dels volums, i que s'ignorà el text dels acords i la documentació complementària. Com a conseqüència no es poden utilitzar els treballs d'Albentosa i Grau i Puig sinó és com a indicatiu, sense més valor. El que passa d'això seria fer investigació meteorològica amb l'almanac o calendari saragossà.

Haurà de començar-se, quan s'estudiï la qüestió, a diferenciar el millor que es pugui: les pluges, els aiguats, les tempestes, els temporals i els diluvis —una cosa molt difícil, perquè a més els registres escrits són molt subjectius (les peticions de rogatives passen a ser una rutina agrícola), i les dades dels documents solen ser de situacions passades.

Crescuda de 1734

El 1734, a finals de gener i principis de febrer, les fortes pluges i la corresponent crescuda del riu van destruir per complet les canals de rec de l'horta i l'abastiment a la part baixa de la ciutat, on hi havia els molins, de tal forma que va ser necessari fer un nou traçat del "Rech Maior".

Per fer-ho, una comissió formada per "labradores expertos y prácticos" van recórrer la zona i van recomanar que s'adquirís "un pedazo de huerta de los Padres de la Compañía". El terreny va ser valorat en divuit lliures, quantitat a la qual haurien de sumar-s'hi tres lliures, que s'haurien de donar al llogater com a indemnització pel sembrat que hi tenia (AHT, acta de 8 de juny de 1734. Llibre del consolat de l'any corresponent).

Aquest és un exemple més de com el registre en un document d'una reparació, en una data, no pot prendre's com a dada per fixar un fenomen meteorològic, ja que les pluges s'havien produït uns mesos abans.

© Angel Rifà

Riuada de 1763

Fins a 1763 no he trobat notícies d'una altra inundació, que per cert no registren Grau i Puig, i que devia ser molt gran, per la zona afectada. En l'acta del Llibre del consolat de data 14 de novembre es parla de "remediar el considerable estrago que han causado las copiosas lluvias, no solo en el término de esta ciudad si no también en toda Cataluña y se supone ser universal".

I en altres escrits es diu que les impetuosos aigües havien baixat per les rieres i barrancs d'Alcover, la Selva, Alforja, que passà per Cambrils i també pel riu Gaià, i va destruir a més les carreteres i camins.

Davant d'aquesta situació es va demanar que es condonés als damnificats el pagament de l'impost cadastral, petició que va ser atesa.

Temporal de 1779-1780

El 15 d'octubre de 1779, un cop més, va descarregar sobre la ciutat i el seu entorn abundant pluja. A la ciutat, la pluja caiguda sobre el nucli urbà va trobar com a dic la muralla, que corria en la línia de la Rambla Nova, i s'hi va anar acumulant fins que es va trencar una de les portes del portal de Sant Joan, i per allí va sortir l'aigua retinguda, que va portar fins al port els arrossegaments.

El Francolí, per la seva part, desbordat, va passar per damunt del pont i va trencar part de l'ampit o barana i dels seus accessos, i va deixar-lo en un estat tal que no resistiria una altra crescuda. També es van produir danys, com en tantes ocasions passades, a les canals d'abastiment i a la Sèquia Major, que es va haver de refer en bona part.

Les reparacions que es van fer foren provisionals, perquè la solució definitiva no era possible trobar-la a causa dels limitats mitjans de què disposava el municipi.

Projecte de 1787

L'octubre de 1787 fortes pluges en tota la província van causar una forta crescuda del riu Francolí (E. Morera. *Tarragona Cristiana*. Tarragona, 1955, vol. IV, p. 172), i com el pont es trobava sense arreglar i la carretera que comunicava el pont amb el port també, es va pensar a redactar un projecte d'obres per elevar-lo a la superioritat, per conducte del governador. El projecte d'obres el va redactar l'arquitecte Joan Antoni Rovira, per evitar els danys i perjudicis que causaven les crescudes i contínues pujades del riu Francolí.

En la memòria, acompanyada d'un plànol, s'instà en la importància del pont, que assegurava la comunicació amb les poblacions properes i amb la resta del país, ja que per aquest passava la carretera reial de València i

Saragossa. Per altra banda era necessari evitar els danys que sofrien les propietats properes al riu, que eren iguals o més greus com més a prop estaven del riu.

Aquest plànol i memòria, que van anar d'una secció a una altra i d'una autoritat a una altra, no he sabut trobar-los en la documentació que es guarda en els arxius.

Danys el 1792

El 12 de maig de 1792 es va produir una gran crescuda que va ocasionar uns danys que es van qualificar de "nunca experimentados". Aquest cop van patir molt les vies de comunicació, que van haver-se d'arreglar amb urgència, per la qual cosa s'aplicà una resolució reial de 22 de juny de 1784 per la qual haurien d'anar a les reparacions gent sense excepció de classes ni de persones. I, quan encara no estaven recuperats de la inundació de maig, l'11 de juliol es produeix:

inopinadamente tal rápida avenida del rio Francolí como que después de haber destrozado las huertas del término de esta ciudad, arruinando varias casas y márgenes arrancando de raíz quantos árboles encontró, y en una palabra talándolo todo sin distinción, se llevó por entero varios pedazos de la Asequia Mayor que servía para la conducción de las aguas de los molinos propios

Cosa que es comunicà a l'intendent del Principat per tal que n'autoritzés les reparacions.

Aquesta riuada de 1792 sembla que és la primera que va ser batejada amb el nom del sant dia, i se la coneix per l'aiguat de Sant Cristòfol. Dels danys que va produir i de la seva extensió escriviren P. Queralt ("Un aiguat oblidat". A: *Aires de la Conca*, 133, 1930, p. 4), J. Felip Sánchez ("Aiguats històrics a Montblanc", *Espitllera*, 92, 1994, p. 262) i J. Grau i Pujol i R. Puig ("La Riba al segle XVIII", *Miscel·lània Ribetana*, 2, 1989, pp. 30-31).

I així he arribat al que tenia proposat, ressenyar els diluvis més notables dels que han quedat notícies en els documents.

Queda per a un altre cronista ressenyar els que es van produir en els segles XIX i XX, per a gran part dels quals es compta amb la base dels diaris de l'època. El diari no és només l'historiador del dia, frase que sona a tòpica, sinó també una pàgina de la història, que ha de tenir les característiques d'un document.

JOSÉ SÁNCHEZ REAL